

**“МУМТОЗ АДАБИЁТНИНГ ДОЛЗАРБ
МУАММОЛАРИ”**

*мавзусидаги Республика илмий-назарий
анжуман материаллари*

филология фанлари доктори, профессор

Ҳамиджон Ҳомидов

таваллудининг 85 йиллигига бағишланади

Тошкент-2020

Ҳамиджон Ҳомидов

халифа зиндонида ётган акасига таом олиб борувчи бу аёл тўқийётган бўзи ниҳоясига етмай чироғи ўчиб қолади. Шу пайт кўчадан ўтаётган халифанинг машъаласи ёруғидан фойдаланиб, бўзини тўқиб битиришга улгуради, бироқ кўнглига шубҳа оралайди.

Хукмини сўраб Имоми Аъзам ҳазратларининг хузурига боради. Воқени ўргангач, ҳазрати Имоми Аъзам Бишр Хофийга бундай шубҳали таомни едириш жоиз эмас, деб фатво берадилар. Халифа машъаласида тўқилган бўзни садақа қилишга буюрадилар. Мана шундай тақводор аждодларимизга муносиб ворис бўлишимиз, ёшларимизни ана шундай камолотни касб қилишга ундашимиз зарур.

NAVOIY IJODINI MINIATYURALARGA BOG'LAB O'RGANISH

Saodat KAMBAROVA

ToshDO'TAU katta o'qituvchisi, PhD

Adabiyotni estetik yo'nalishdagi fanlar, jumladan, tasviriy san'at asarlari bilan uyg'unlikda o'rganish o'quvchilarning xalqimiz madaniy rivojlanish tarixi, san'ati va an'alarini keng ko'lamda o'zlashtirishlari barobarida tadqiqotchilik faoliyatiga yo'naltirishi jihatidan ham katta imkoniyatlarga ega. Uzlusiz ta'lim tizimida Alisher Navoiy ijodini miniatyuralarga bog'lab o'rganish mavzuga nisbatan jiddiy yondashuvlarni talab etadi. Chunki hajm jihatidan kichik va ixchamligi; murakkab kompozitsiyasi; ko'rinishlarning yuqoridan pastga qarab joylashtirilishi; asar markazidan chuqur g'oyaviy mazmun singdirilgan voqeaning o'rin olishi; arab yozuvidagi turkiy xat namunalari, tabiat, hayvonot va o'simliklar dunyosi tasvirlari; ranglar va detallar zamiriga singdirilgan ramziy ma'nolarni "o'qish" alohida tushuntirishlarga zarurat tug'diradi.

"Xamsa" dostonlarini miniatyura asarlari bilan uzviylikda o'rgatishda

o'qituvchi mavzuga doir adabiyotlarni tavsiya qilishi, zarur hollarda ularni topishga yordamlashishi; o'quvchilar esa Sharq miniatura san'atining rivojlanish bosqichlarini o'rganishi; Navoiy asarlariga ishlangan illyustratsiyalar bilan yaqindan tanishishi; "Xamsa" dostonlarining muhim o'rinlariga doir rasmlar chizishi maqsadga muvofiq.

"Yosuman Shirinning "o'limi" haqida Farhodga xabar bermoqda"¹⁶⁷ miniaturasi umumta'lim maktablarining 9-sinfida "Farhod va Shirin" dostonini¹⁶⁸ o'rganishga zarur manba bo'la oladi. Bunda quyidagi rejaga tayaniladi: 1. *Tabiat manzarasi tasviri.* 2. *Ranglarning voqealar va qahramonlar ruhiyatini yoritishdagi ahamiyati.* 3. *Zolim Xisravning Yosumanni yollashi.* 4. *Makkora Farhod huzurida.* 5. *Farhodni qayg'uga solgan xabar.* 6. *Farhod – yovuzlik qurboni.*

Musavvir tafakkuri va taxayyuli in'ikosi sifatida dunyo yuzini ko'rgan mazkur miniatyura chuqur g'oyaviy mazmunga ega ko'rinishlar silsilasidan iborat. Asarda arab alifbosidagi xat namunalari, tabiat tasviri, Farhod va Yosuman qiyofalari gavdalantirilgan. Yuqorida mahobatli tog' cho'qqilari uzra poyonsiz osmon. U go'yo Farhod taqdiriga soya solayotgan mudhish falokat xavfini oldindan ko'rib turganday xomush.

Kartinning asosiy qismini ulug'vorlik va ezgu ishlarga ruhlantirish timsoli bo'lgan muazzam tog'lar egallaydi. Viqorli tog'lar bag'rini yorib, ko'kka bo'y cho'zgan azim daraxtlar siymosida insoniyatning oliyjanob maqsadlar yo'lidagi zahmatlari va oydin hayot sari intilishlari ma'nosini uqish mumkin. Agar diqqat bilan razm solinsa, yaxshilik bilan yomonlik o'rtasidagi kurash kartinning vertikaliga chap va o'ng tomonida bir-biriga qarama-qarshi qo'yilgan hayvonot dunyosi orqali ochib berilganining

¹⁶⁷ Алишер Навоий асарларига ишланган миниатюралар. Тузувчи ва сўз боши муаллифи Фозила Сулаймонова. – Т.: Шарқ. 2001. – 35-б.

¹⁶⁸ Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълимнинг давлат таълим стандартини тасдиqlаш тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори. – Тошкент: www.lex.uz. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2017 йил, 14 (774)-сон. – 119-б.

shohidi bo'lamiz.

Kiyiklar va tog' echkilari beozor, g'ayratli jonivorlar bo'lganligi sababli rahmdil, mehnatkash Farhodning ezgu amallariga xayrixohlikda uning orqa fonida aks ettirilgan. Nigohimizni yanada balandroq cho'qqilar sari o'rmalayotgan bahaybat ayiqning harakatlari o'ziga tortadi. Uning nimadandir hadiksirab ortiga o'girilishidan kishi ko'ngliga shubha-xavotir oralaydi. Qoyalar atrofidagi ungurlarning biridan chiqib kelayotgan sherigini yuqoridan kuzatib turgan yirtqich qoplonning vahimali salobatidan yovuzlik alomatlari seziladi. Kartina markaziga Farhodning bunyodkorlik ishlari joylashtirilgan. U bu yerda yuksak aql-idroki, bukilmas irodasi bilan suv chiqarish uchun tog' qazib, tosh yo'nadi. Rassom asar mazmunini boyitish, qahramonlarning nafaqat tashqi qiyofalari, balki ma'naviy olamini yoritish maqsadida ranglardan mohirlik bilan foydalangan. Jumladan, Yosumanning niyati buzuqligi ustidagi kiyimi, qo'lidagi hassasi, tizzasiga mahkam cho'nqayib olgan maymun bolasi va u o'tirgan tog' tepasidagi hayvonlarning qora rangda tasvirlanishi orqali ko'zga tashlanadi.

Miniatyurada ko'k rang qandaydir bezovtalik va mahzun holatni eslatadi. Tevarak-atrofdagi dov-daraxtlar, xarsang toshlarning moviy, Farhod egnidagi liboslarning quyuc ko'k va qora rangda ifodalanishi uning boshiga yopirilib kelayotgan balo-qazodan ogoh etadi. Chunki asarda bu ranglar kimningdir yorug' olamni tark etishi, motam va g'am-alam ramzi sifatida aks ettirilgan. Eron shohi johil Xisrav arman xalqiga yordam berayotgan Farhodni yo'q qilish payiga tushadi. Qabih maqsadiga etishish uchun yaramas bir jodugarni yollab, uni Farhod qoshiga jo'natadi.

Kartinning pastki qismida Farhod va Yosuman o'rtasida kechayotgan muloqot jarayoni tasvirlangan. Farhod ariq qaziyotgan yalanglikdagi katta xarsang ustiga yaxshilab joylashgan makkora yuziga

yolg'ondan qayg'uli tus berib, yig'lab, Shirinning "o'limi" haqidagi uydirmanini etkazadi. Yoridan judolik daragi Farhodning yurak-bag'rini qon qiladi. Butun borlig'ini zimistonga aylantirgan mash'um xabardan uning qo'lidagi bolg'a va teshalari har yonga sochilib ketadi. Suhbatni qoyalar ortidan mo'ralab, yashirincha tinglayotgan notanish bir kimsaning yuz ifodalaridan uning zabun holiga achinish hislari zohir bo'lgan. Hatto u chekkan nola-fig'ondan ma'suma kiyiklar ham sergak tortishgan. Chuqur iztirobga tushgan Farhod boshini toshlarga urib, achchiq ko'z yosh to'kadi va jon taslim qiladi. Miniatyuralar tilsimini shu tariqa echish orqali o'quvchilar go'zallik, yaratuvchanlikka muhabbat, razolat va buzg'unchilikka nafrat ruhida tarbiyalanadi, shuningdek, kichik tadqiqotlar olib boorish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Demak, adabiyot fanini boshqa fanlar bilan bog'liqlikda o'rganish o'quvchilarning ikki yoki undan ortiq fanlarning yagona mavzu yoki umumiy masalalar atrofida birlashuvi, o'quvchilarning o'quv-biluv darajasini oshirish, bilimlarini sintez qilish, dunyoning yaxlit manzarasi, kishilar o'rtasidagi o'zaro munosabat va bog'liqlikni anglash tarzini qaror toptiradi.

**БЎЛАЖАК ФИЛОЛОГЛАРДА АНАЛИТИК ТАФАККУРНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ - АДАБИЁТНИ ЎРГАНИШНИНГ
ЭРУДИЦИОН ОМИЛИ**

Ш. ҲАСАНОВ,
АДУ доценти, PhD

Маълумки, ҳар қандай мамлакат ўзининг юксак тафаккурга эга кишилари билан қудратлидир. Тафаккури тараққий этмаган миллатнинг таназзулга юз тутиши тарихдан маълум. Олий адабий таълимда аналитик тафаккурни ривожлантиришга эътибор қаратиш бўлажак

Лайло Шарипова. Шеъррий афоризм (хх асрнинг иккинчи ярми ўзбек шеърляти мисолида).....	205
Хуршида Хамракулова. Биргаликда босилган йўллар.....	211
Обиджон Каримов Поэтик метафора – бадий тафаккурнинг муҳим шарты.....	215
Gulnoza Jo‘rayeva. Istiqlol davri o‘zbek bolalar adabiyotida hajviylikning shakliy izlanishlardagi badiiy-estetik va tarbiyaviy ahamiyati.....	221
Nargiza To‘xtayeva. Bolalik tasavvurini boyitib.....	233
Shoira Isaeva. Epik rivoya va harakterlar ruhiyati sintezi.....	237
Феруза Бурханова. Шом ва тонг оралиғидаги ҳаёт талқини.....	239
Юлдуз Эшматова. Шойим Бўтаев ижодида фольклор стилизацияси.....	245
Салима Садиқова. Гайбулла саломовнинг комиллик фалсафаси.....	250
Akmal G‘aniyev. Xalq o‘yinlarining tarixiy ildizlari xususida.....	253

МУМТОЗ АДАБИЁТНИ ЎРГАНИШ ВА ЎРГАТИШНИНГ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Валижон Қодиров. Мумтоз адабиёт – мафкуравий иммунитет ва маънавий юксаклик асоси.....	258
Комилжон Абдуллаев. Фурқат таржимаи ҳолини ўргатишда фанлараро интеграция технологияларидан фойдаланиш.....	263
Қобилжон Ҳамролиев. Камол касб этмак муаммолари ва ечимлари.....	270
Saodat Kambarova. Navoiy ijodini miniatyuralarga bog‘lab o‘rganish.....	272
Ш. Ҳасанов. Бўлажак филологларда аналитик тафаккурни шакллантириш – адабиётни ўрганишнинг эрудицион омили.....	275
E‘tibor G‘oyibboyeva. Navoiyning tarbiya haqidagi hikmatlari.....	285
Дилфуза Зарипова. Туркий пандномалар яратилишига таъсир кўрсатган манбалар.....	287
Orzigul Jo‘rayeva . Kasb inson kamoli.....	293